

СЛАВОЉУБ МАРКОВИЋ

ПРВИ РОМАН¹

Госпођица докторанд, Магдалена, прелистава старе новине, да би видела како се живело некада. Званичне вести из године 19..., током лета, биле су пуне репортажа, посебно оне о мору; недељом репортаже значајних градских хроничара; те репортаже су исте као и ове данас? Не! Боље су. Многе од њих требало би поновити, и Београд би остао исти. Неколико записа о природи, где би требало провести поподне; извор реке, врело, роштиљ и разбацане најлон кесе: научиш како да размишљаш читајући старе новине.

Ослоњена о прозорско окно библиотеке, мисли колико је аутор стваран, да је и он гледао кроз овај исти прозор у тај широки простор испред зграде; можда му се доласком у Београд поље-парк чинило потпуно страним. Било какви звуци изван зграде не могу се чути, зато онај који је у згради може мирно да испуњава своје дужности: да себи дочара предмет жудње, ако користи речник психологије.

Где су се окупљали књижевници? Помињу се неколико кафана, неколико редакција. Аутор, чији је рад њена тема, сада је доајен; знате и сами колико је дана претурио преко главе, година када није радио, ноћи у кафанама, трчање за уредницима, празне похвале оних који су тада нешто значили, а данас (увек то а данас)? озбиљан стваралац, са опусом (можда има и каве уштеђевине); син му је, такође, докторанд, али у иностранству, на Јелу. Строг према себи и другима (наследство из младости). Не жели да губи време са замлатама. Некада је више обећавао, данас га је време прегазило: полако нестаје а да још не увиђа промене, ипак неминовно долази крај. Није по среди неспоразум... свестан је он шта оставља,

¹ Ни дана без романа

можда корак ка Магдалени да не би пропустио још једну прилику. Није никада оскудевао у храбрости, чак ни пред разметљивцима својим убеђењима уместо својим положајима, ерудиција му је била јача страна. Његова госпођа зна да спрема пасуљ на српски начин; ваљда купус? Шта оно беше зна да спрема?

Писци су увек живели у неоствареним сновима, бар наши, успеси су им били ситни ћар, језик којим пишу, кажу да је двеста година уназађен, а духовна доминација почива на канабеу; ако није међу писцима било представника науке, немогуће од средњег века ниједан владар да буде писац. Зар цинизам није грчко наслеђе? Грци су се прославили репродукујући своју историју и митологију.

Као миро на главу,
што силази на браду Аронову,
и као роса аермонска,
што на горе силази Сионске,

а онда отићи под цариградске бееме у помоћ Мехмеду. Ипак су Грци Србима оставили Калиопу (Καλλιόπη), музу епске поезије. Хорације је писао: *Exegi monumentum aere perennius*. И није посетио Овидија у Томима.

Савремени истраживач жели да види аутора потпуно огољеног, често не бирајући начина да дође до података; пошто време пролази, аутор ишчезава, и остаје само написано, снимљено, фотографисано. Не желим да приступим делу са унапред смишљеним закључцима!

Ако би се могла дочепати пишчеве преписке (преписка је увек лична, намењена само једном примаоцу и зато је важна), сазнала бих нешто више о психолошким карактеристикама писца: карактер, мотивација, личност, самопоуздање, одлучност; писци су најчешће фанатични и истрајни.

А његови страхови?

Али он се противи да га упознам онако како познајем Вас. Зар је потребно упознавати само давно мртве писце; на основу сведочанства њихових познаника? После смрти аутора шта значе и те читаве књиге о њима? Малограђанска трачарија и популарност. Код неких писаца је писање скривање, чак и затирање трагова, зато је код највећих од њих најважније истакнути потиснуто, наслеђено. И писма – ако се гледа ко је адресант, а ко прималац – имају понекад силну потребу (као аутор), да скрију трагове или да их превише истакну, зависно од тога који је циљ преписке.

Аутор није никада готов и он се тражи. Можда је најзанимљивији период ауторовог живота када се тражи а не налази.

Пошто је аутор жив, реконструкција је непотребна, међутим, тешко је сарађивати са њим. Ефекат ће се тек видети.

Пошто сам се одлучила да аутор буде жив, требало би одабрати неколицину од њих, да видим ко ће ми бити наклоњен.

Наравно, у пријатеље би требало убројити и Магдалениног омиљеног професора, који је једно време радио као провинцијски средњошколски професор. У том периоду је познавао ђака... писца је био његов ученик, нормално је да се њихово дружење наставило: у безобзирној борби за успех могли су да помажу један другог: бити наоружан различитим оружјем које гарантује успех, од веза, до положаја у друштву, које обезбеђују углед; некога је увек требало хушкати против других, траћити време на јалове сукобе, убеђивати полусвет, стимулисати пробисвете, па хајд сад надај се да ћеш померати границе нарације, или спадни на милост и немилост сабраћи који ти доносе само невоље, разлог за њихово дружење је врло прост: омиљени професор је био на очеку своје каријере, а аутор је тек стасавао, затим их је пут нанео у престони град; у кабинету Магдалениног омиљеног професора они пробају ракију из завичаја, француска вина, онда би читали своје радове. У тој самоћи би избегли насртљивце, причали би догађаје који су се можда десили, а можда и нису, али су били везани за њихов крај; понекад би се распричао Магдаленин омуљени професор питајући свог некадашњег ученика да ли је гладан да би поручио ћевапе, међутим, било шта да му је ученик одговорио омиљени професор би поручивао ћевапе, пошто га је тај мирис подсећао на удаљено вашаристе, на крајолик чијом косом пролазе древни ликови које човек не може да заборави, и кад свиће обзорје, гледано са прозора, диже се сунце и путем ходају типови који муцају, неки други који су непрестано у шкрипцу и од професора позајмљују новац, зар му они, после толико времена, недостају; аутопревозници, ћумурције, рабације, курве које се подбадају док професор пролази улицом, и ругају му се: Професоре, ви никада нећете са нама? питају га, али никако да га заинтересују за своје приче. Професор још види удолину са кућама на брду, са црвеним крововима у измаглици, желео је да се удаљи, да их више не гледа; сад их види у сновиђењима, са сетом се сећа рудара што зором одлазе ка окну, и тих људи које му његов ученик, помиње када долази из родног краја.

Биографско у делима аутора

– Знам своју судбину – прича аутор у библиотеци – Не знам културу у којој је улога песника различита. Ако почиње драма која се назива Песник, из таме ће изаћи на стотине њих да покажу

куда ћу. Општина финансира позориште – тамо се окупљају курве, зар не? – песнички клуб – председница је жена директора једне врло моћне фирме: ту је судиница, један дечији песник; наравно да ја нисам члан. Забрањени су ми и да се појављујем. Чим ме види председница клуба срце почиње убрзано да јој куца. У провинцији је директорова жена песникиња, и онај ударенко који одлази у чекаоницу Дома здравља и рецитије несрећним пацијентима који од температуре не знају где им је глава: – Уз поезију ће вам бити боље иако сте болесни, знам ја то, па онда чујте моје стихове. Морамо се ослонити на знање: хришћанско, јеврејско, исламско, кинеско, будистичко, алхемијско, шаманистичко, митско; сва та знања стоје насупрот научном знању, али и њега не смемо заборавити – научно знање: социолошко, техничко, психолошко, историјско, филозофско – на почетку или на крају, још придодајмо несазнајно и мистеријско – да бисмо комплетирали опсег мозга; једино, ипак, знам пијани ће се највише острвити на мене јер забога, нама недостаје позориште.

Морамо почети од класике, Хамлета, наравно, глумиће га Ричард Барбиц, јер ето, ми сада имамо нашег Хамлета. Понекад, опасно је (и кажњиво) рећи на ухо паланачкој охолости шта ће нам позориште; понекад, међутим, ова реч иде са појмом судбинског: паланка је, каже се, наша судбина, наш зао удес, усура. Имамо сада и нашег Хамлета. Пошто је дошао у позориште, оженили смо га провинцијалном глумицом, ваљда му је женидба била циљ; дружење му је било најважније, вероватно и Офелији; са глумицом још није спавао онај господин што је журио на аутобус. Сада се она удала. Баш су пар: Хамлет и Офелија.

Што се Хамлета
И љубавног шеврдања му тиче,
Ти држи, да је све то само хир
И игра крви; да је љубица
У прољетној младости природе,
Што рана је ал нестална, и љупка
Ал нетрајна; тек за тренутак мирис
И угодност – и ништа више.

А зашто су ти људи писали? Да би сада имали библиотеку, да би могла да се упосли библиотекарка; она ће своју ћерку, која завршава историју уметности, када буде дошла из Београда, одвести у позориште, да види Офелију.

Наравно, песници граду нису потребни, али има места за библиотеке и библиотекаре. Овде је директор библиотеке увек био

са високом стручном спремом (језик бирократије), али када се променила власт, морали су да промене и статут библиотеке; директор не мора бити факултетски одшколован јер новој власти такав директор није потребан: ниједно дете представника нове власти нема завршене студије. Дакако, ова, сада, нова држава је платонистичка.

Подиго се трули задах пропадања,
Умрли су сви хероји и пророци.
А поразе прогласисмо за победе.

– Али моја ћерка не долази из Београда, када посети родни крај, не жели да гледа *афирмисане уметнике, ликовне секције у Дому културе*, који би јако желели да види и оцени њихове радове, него је желела да види цртеже једног таксисте или скулптуре оног лудака што живи на брду – Тома Митић Цаке; онај што је откопавао мртве, и у своје сталаже стављао лобање, тај подухват је плаћао затвором и презрењем; поседовао је неку средњовековну књигу коју је хтео или није хтео да уновчи, али из ње је копирао цртеже, што је допринело да постане значајан сликар – оглашава се библиотекарка; дивље, непризнато, ново!

– Као млада, када нисам имала где да оставим кћер, доводила сам је у библиотеку; њено детињство су биле књиге, са књигама је флертовала, испред оног огледала је седела, када је била узнесена, јединствена, озарена... било је то у библиотеци, али када је била љута, нервозна, када нисмо обраћали пажњу на њу, своје сукњице и локнице, тек су овде, пред овим огледалом, добијале смисао. Присуствовала је разговорима који су се овде водили; и ја их памтим; седамдесете, осамдесете, и деведесете, и те разговоре могу миленијумским да назовем; још као детету приоритет јој је било знање; њено цртање је још од детињства збуњивало, ипак је изабрала историју уметности; њен отац је кућу – коју смо тада градили – подредио својој ћерци, чак је на спрат поставио атеље, надајући се да ће му ћерка бити сликар – мој муж, иако је инжењер, одувек је волео сликарство; шта да радиш...? неким људима уметност је опсесија, мада се са њом никада не додирују, можда се зато и везао за мене, што сам на неки начин била блиска писцима, бар тумачећи њихова дела, ако је анализа потребна – у мојој младости свако од ученика, гимназијалаца, имао је свог песника, сликара, композитора, режисера; како се град проширивао и како су улице асфалтиране, желели смо да носе имена песника,

Нежни ви љубав стављате на виолине,

без обзира да ли смо касније постали инжењери, лекари или професори; због детета сам касније заволела надреалисте, Клеа и Мирроа, авангардисте, онда су дошли неки без срама, да се никако не може повредити њихово достојанство, странци!

Сећање јој је сада узалудно иако види себе како се припрема за летовање; ту је ауто, њен муж који јој неће дозволити да вози, уобичајено одлазе до Дубровника; тада може да осети предност лета: понека представа, у Атријуму кнежевог двора, Дубровачка трилогија; Шекспир на тврђави Ловријенац, у средњовековном окружењу; Фрањевачки самостан, онда су га бомбардовали; шта мислиш колики идиот је потребан да би бомбардовао самостан, срушио мост у Мостару – бесмислено је наводити шта су ратници све могли да униште, и чуде се зашто други уништавају, само сопствена недела оправдавају стратегијама, политиком, религијом, осветом; касније се ишло у Грчку – у Атини се увек мисли на Перикла, у Турској на Оливеру, Мару, и Мехмеда Соколовића:

– Деца у детињству постају слична родитељима, а да они подражаваће и не примећују, тако се моја девојчица једном окренула према оцу који је гледао филм на ТВ-у и рекла: Тата, то није амерички филм; дете је по једној сцени – када ћерка излази гола из купатила, и пролази поред оца – знала да се не приказује амерички филм; наравно да сам у другом делу свог живота почела да подржавам кћер, да волим што и она, а касније и да учим од ње; њена генерација није желела да помиње рат; док су падале бомбе и разарани градови, они су желели да се дописују, да анализирају уметност; ваљда ће нова уметност да их спаја. Сада... бави се Модилјанијем. Путује по Европи, тражећи Модилјанијеве слике;

портретисти када цртају туђе тело, као да портретишу делове свог тела;

пејзажисти када цртају град, такође као да сликају делове свог тела којим покривају улице, зграде, тргове.

– Растко је двадесетих боравио у Паризу, и Шумановић, и Узелац. Осликавали су Кулу. Данас нема ко да прича о полним органима или о њиховом умећу. Не знамо шта су криле куће Раска Петровића која је страдала у бомбардовању и Милана Кашанина који је гледао како је Немци пале приликом бежања.

Милан Обреновић ми је личио на свица, који носи бакљу по Европи; код Волара купује слике, пастеле и цртеже Гогена, Сезана, Монеа, Манеа, Дегаа; помињем светионик, и радујем се; крстари континентом са најзначајнијим радовима епохе, гледати са палубе брода – носити шал купљен негде у Бечу –; ко помишља на смрт, на прогон? Милана можда мучи желудац, епидемија која се

најављује. Шта он воли? Још увек није почела психоанализа, да би могао да говорим о његовом другом ја, о несвесном међу владарима; можда су га мучили ликови владара кроз историју. Војсковође деветнаестог века нису значиле исто што и данас. Нико се на њих не би угледао. Тепа сину. Краљевић мора да се васпитава по узорима! Морају да нестану ноћни страхови који буде дете. Он је наследник престола. Мора да зна шта му приличи. Његова мајка, краљица Наталија, она је ваљда одмах била намењена Милану; можда још и није знала шта значи бити краљица али пошто је добила прве болове, већ је била намењена неком владару. Данас би девојчице зажелеле мужа са јахтом, или да буде гроф, тако је ваљда помишљала и за сина: која ће се девојка удати за њега? Имали су најбољу колекцију слика савремене уметности – за један музеј. Највећу у Европи. Нормално је било да завештају свом народу. Претпостављам да је почетком двадесетог века било популарно задужбинарство? Затим су пуцали пиштољи и топови; лешеве су бацани са тераса. Европљанима је дата тема... да се наслађују.

У париској аукцијској кући Отел Друо одржана је продаја уметничке колекције краља Милана. Ако погледате Википедију, видећете колико је било уља, акварела, пастела, цртежа, графика; уметници су завршавали своје животе, а њихова дела су нестајала из краљеве колекције. Пол Сезан, Пол Гоген, Сузан Валадон, Пјер-Огист Реноар, Константин Гис, Тулуз-Лотрек, пет дела Едгара Дегаа, Одилона Редона, Клода Монеа, Едуара Манеа! Амброаз Волар је купио највећи број радова које је 1895. продао краљу Милану. Завршено је распарчавање колекције коју је краљица Наталија започела одмах по смрти краља Милана, и то поклањајући радове послужи и пријатељима; на овај начин је уништена, у то време, највреднија колекција модерне уметности у централној и јужној Европи.

Можете да замислите Растка, који је најбоље познавао савремену уметност, поред њега можда још Дероко и Кашанин, наравно да је надреалистички часопис *Сведочансџива*, објављивао дела савремених уметника Европе, да су у Београду организоване три или четири важне изложбе савременог француског сликарства где су била изложена дела Пикаса, Задкина, Ф. Лежеа, А. Лота, Шагала, Варокијеа, Делонеа и његове жене Соње, Сирватија и Јапанца Фужите; свакако да је приказ тих изложби изашао у *Српском књижевном гласнику* 1926. и у *Лейбойису Мајшице српске* исте године. Аутори приказа су, наравно, били Растко Петровић и Милан Кашанин;

оштрице једног времена отупе, остају само мрвице, дела која су се налазила у кућама Растка и Кашанина су изгорела; да ли би

се они понашали као краљевска породица? Оно што је остало од прве изложбе у Београду коју је приредио Љубомир Мицић, налази се у музеју. Он није продавао прикупљене радове: ствараоци чувају туђа дела. Није их продао када су радови достигли високу цену. Да није живео у изобиљу? Ко посећује Мицићев гроб?

Напокон, не само да нестају уметничка дела... не могу да замислим... нестала је поезија у земљи где су песничким стиховима почињале инвазије, *Јесења ѿсма*, Пола Верлена,

Les sanglots, longs /
Des violons /
De l'automne /
Blessent mon coeur /
D'une langueur /
Monotone //

Дуги јецај /
Виолина /
У јесен /
Рањавају моје срце /
Обамрлошћу /
Монотоном...

да ли се Ајзенхауер бавио поезијом, или је само мислио на плаже Утах, Омаха, Голд, Јуно? Да ли ће спрегнути све жанрове: направити један инстант жанр, који ће понављати попут мантре или реплике у драмама. Затим ће уследити извештај у недељним рубрикама. Мој уредниче, зар не видите да се у аутобусу на линији Беч–Београд, чита ваша рубрика са преведеним песмама француских песника, мада је боље да знате лек против мучнине у аутобусу, DIMIGAL® таблете; само упутство наћи ћете на плажи, где један купач, за кога се не види да ли је венчан или заљубљен, листа недељник. Трезвени мислилац ће рећи да су ти текстови пословни огласи, будући дављеник каже да ћемо се следеће године поново срести на истој плажи:

Здраво, кад ћемо се ми поново видети?

Никада, вероватно, госпођо. Људи се давно не сусрећу. Чак ни они који се воле. А шта ће бити од нас који се најчешће бавимо лешевима; без обзира да ли откопавамо њихове кости, лобање и ребра стављамо у полице које излажемо као вајарска дела или анализирамо њихове стихове; чекају да ми, песници, најавимо одлазак, да би онда исказали занимање за наш леш који ће почети да дотерују: пребрисати га, обријати, навестити у његовом понашању

новину, спремити, оставити, напунити, па исипати, а шта ће бити са причама, да ли ће нам *јоворийи* у *јричама*?

Авангардисти најчешће крећу из поезије ка оном што називају аутоматски текст, рецимо надреалисти; текстови могу бити лирски фрагменти, али ретко постају песма у прози, и скоро никада прича. Али када из поезије крену ка нараторима често разбијају форму песме, стварајући лирске или мисаоне фрагменте, никада не досежући форму приче. Позиција из које су пошли није била прича већ песма; могли су да разарају само песму; ако би се у том разарању дотакли нарације стварали би најчешће фрагменте, а ретко када би досезали причу; поједини текстови, када би се натеглао жанр приче, могли би да добију тек њене обресе; то важи и за друге, наравно и за зенитисте.

Прави пример авангардисте у причи био је Зоровавел, он је полазио из приче, улазио у њу, и већ је на нивоу реченице правио каламбур; римовање, скраћивање реченице, увођење ономатопеје, што ствара сасвим другачији ритам текста, наравно и искуство филма које је тек почињало и којим су се закупили писци тог времена, једноставно тај каламбур није ни фантастика, ни социјална литература, прича је таква.

За Алена и Ђорђа

Између реченице Шкловског
џакав уџисак збој која се најуџиџа уобичајено схваџање
речи као џуких ознака за ствари;

остраннение²1: зачудност, очуђење, онеобичавање (онеобичење)

и Ноама Чомског,

Colorless green ideas sleep furiously,

Безбојне зелене идеје спавају бесно,

на сцени се смењивало оно што се данас сматра једним наслеђем; прошла су и два рата, у Србији пет, у веку који се назива веком напретка и открића; деца су поубијана: ко ће се окупљати око постеље самртника?

одмах ми се пред очима укаже пала реч, као оно посрнула жена, и иза пале речи одједном остане гробље значења, језик сада интервенише на телу; између реченице Шкловског и Чомског стајаће

² Према каснијем свједочењу Шкловског, у чланку „Умјетност као поступак”, ријеч „остраннение” је грешком била отиснута с једним словом н, те се у том облику и раширила. Сам Шкловски је приметио да је „термин ушао у живот 1916. г. управо тако написан”, те га је у каснијим радовима сам користио у облику с једним словом н.

футуризам, дадаизам, надреализам, још су ту хипнизам, зенитизам, психологија и филозофија језика.

Те манифесте је, ваљда, започео Маркс као поклич – како су нас учили – у поробљеној Европи, онда на барикаде славне 1848. године, па затим диктатура коју ће свет добро упознати; *одвраћени фактори* који покрећу пролетере да се уједине, донеће осакаћене војнике, обешене на црквеним звонима, параноичне тиране, поред толиких мучења током историје, измишљање нових у Лубјанки, на Голем отоку, уместо оданости у диктатури ће се тражити лепота, ваљда се то зваше, калипедија, сада нам преостају копије најзначајнијих музеја, у свим земљама; толико смо напредовали да успешно можемо копирати, да нам неће бити потребни оригинали, они застаревају, и оштећују се, ко ће да их сеца тамо амо, од музеја до галерија Америке, Париза и Ротердама, или Дубаија;

ваљда тежња за уједињењем уметности донела је касније манифесте, иако се ширио писмом Маринетијев манифест футуризма био је експлозија, писан на италијанском или француском, можда на оба језика истовремено: манифест напада дотрајале тековине старог света јер се улази у последњих сто година у другом миленијуму: Против Венеције која воли прошлост.

Дада има свој часопис *Cannibale, Kanibal Dada manifesta* Франсиса Пикабије, до *Anthologie Negre* Блеза Сандрара, ваљда се везују за век напретка.

Али прво је важно споменути како се смењивала сцена: на почетку су то били старији медији – кафана, Cabaret Voltaire; можете ли да замислите Ханс Арп, Тристан Цара, Уго Бал, Рихард Хулсенбек и Марсел Јанко, Еми Хенингс, изводе своје тачке, затим текстове пренеси тако стар медији као што је писмо, речи које се понидаштавају и распадају на слоге, звукове, буку. Онда ће доћи нови медији – филм, радио, тв, они ће бити наклоњени другим уметностима: певачима, глумцима; најстарији медији, позориште, писмо, остаће у мањини, популизам ће донети радио и ТВ; таласи могу да се шире непромишљено, да се одбијају од облака, месеца и планета; на крају ће доћи студије како утицати на публику, на циљне групе.

Поред Хуговог кабареа Волтер, постоји и ревија Дада, остало је све уметницима на част; они су задужени за ширење Даде. Како је то невероватно да се покрет из Цириха, из једног кабареа, тако брзо проширио широм васељене; како би се експанзија могла објаснити, када ћете и данас наићи на противљење Дишановом Писоару; један наш сликар ће га назвати ленчугом. Сликара који Дишана називају ленчугом сам и разумео, јер се супротставља концепту сликарства кога он заступа. Зашто су одједном узели за тему Дишанову

фонтану, наши филозофи? Желели су да га омаловаже, или да омаловаже успех наших концептуалиста и перформера, или су желели да се докажу у светским поднебљима, кад им више марксизам није нудио уточиште. Дишан ништа није радио, прошло је сто година од излагања Фонтане, и још увек су уметници огорчени тиме шта је донела неизвесност писоара. Дишан је означитељ; није изложио урну с пепелом, заосталу из сукоба у рату, свестан да не постоји ризик, да није потребно плашити се опасности: мора се повремено бацити поглед на све што је прошло, да једном не буде вечност. Изађох из сна јер као да су ме звали... можда Дишан не мисли да је изложба главна сцена, можда му се чини да се још налази у неком предсобљу, можда чак и шупи (којих толико има на разним крајевима васељене), а лица окупљених могу се сачувати само на фотографијама – осмотри збуњене, енергичне ликове учених. Да ли су обазриви? Плаше се да не пренагле? Од њих се очекује да бдију, да припреме олују која се најављује мутним облацима. Издржати први силовит удар! Касније се зна да је напад био откривење.

Морали смо и ми, у Југославији, да придружимо манифест зенитизма, екстазу хипнизма, манифест надреализма може приписати трауми учесника: дисциплинуј те разбарушене барбарогеније бар у одржавању хигијене, или искази Освалда де Андрадеа у *Манифесту антиројофаџије* који је бразилски феномен.

А да се не упознате са науком која жели да разликује Дишанов писоар, од бића; супротност је један варварски чин оних који не знају сврху предмета које сусрећу у граду, цивилизацији, и онда их изложе; сав тај цивилизацијски отпад врши најезду која се назива ђубриште; варварство је ипак младост цивилизације кога се сећа као свој неуспех; па кога Дишан зајебава цео један век,

Р. Мат – Фонтана, ready made уметност!

Где су ту заблуде и чијег ума су предвиђања? Индивидуа се ваљда крије иза лукаво изговорених речи; данас је лукавија него икада, чак склона превари, обрту. Пажња коју привукла Фонтана, кроз време од сто година, довела је до тога да је онај писоар добио другачији изглед. Може бити да је постао кондир, да је П. Мат ипак излагао Кондир, а не писоар; да ready made уметност никада неће имати већи значај; сва будућа запажања о уметничким делима, сводиће се на тумачење оног дела фреске где се виде невине душе у божијој руци, Mankind in God's hand.

Уметници се никада неће срести јер они живе у различитим епохама; време за њих ништа не значи: радикалне, конзервативне речи више одјекују. Која од њих садржи жељену тачност? Вековна расправа одвија се и у новим медијима, тиме добија на значају.

Оно што је маргинализовано, сматрано примитивним, добија достојанство; енциклопедије се попуњавају новим знањем. Увек остаје једно празно место, у чело совре, пошто најважнији више не могу ништа да кажу, истопили су се; прогнозе неупућених су се обистиниле. Многи су остали окаљани блатом. Нико им се више не свети већ их остављају у сопственој немоћи. О где су оне раскошне лепоте старог Рима, на које указује Цицерон иако му прети понижење, на кога је он спреман. Више нема ризика за понављање; пацијенткиња је постала сенилна; увек се са поштовањем и сажаљењем гледа на њу. Где је нестала она љубав, осећај материнства. О, љубави, немој се само поновити јер има још увек места за нестанак. Данас, прошле године, нису никаква поука. Дечак ће добити име Менфист Манифест. Кренуће у рат; биће жртвована претходница. Драги Хроносе сачувај нас, невине душе, до великог почетка јер ти супротстављени манифести данас чине јединство. Они који су водили битке... зар учешће у рату није био њихов дуг? Сад како су се показали у бојевима приповедаће о њима, уз цигарету, нико неће бити киван, нити осветољубив, визије су се изједначиле, под покровом прошлости. Ако нађемо гробове можемо на њих положити цвеће.

Подстакнут неким присним текстом, лепим га уз тело, видим Монија де Булија који пред Радетом Драинцем полаже матуру 1923. године, да би несвесно исказивао у Паризу, полагајући поново испит за улазак у париске надреалисте оног времена; у смирај дана пред Монијем стоји папир, на све стране се шире написане стране, писма и књиге, наилази потоп написаног, а Мони, сам пред очима Бенџамин Переа; нико не може да се похвали да се истакао без писаћег стола, без библиотеке иза леђа, без науке. Морао је да се суочи са питањима на која се одувек траже одговори; нису чињеничне, које деле мозак на делове, наука није пресудна у поимању свесног и несвесног, најбоље је веровати и не објашњавати; можда очекујемо архетипове ослобођене семантике. Данас се публици више свиђа разбарушени, неодговорни, Драинац;

Дивна гардероба вагабунде из младалачких дана,
Труне мртвг мој лирски сан на острву Фици и
Мелинезијски архипелаг;

бити против одувек је поза, театралност: навести против чега сте! Наравно, увек се на прво место ставља академизам, у радионици космоса требало би заборављати, да почнемо од побачаја.

Да ли вам је мајка рекла да је било боље да вас је побацила него што вас је родила?

Не може се све људско приписати аутоматизму; људи би уништили човечанство, ваљда су закони природе речи из манифеста? они не воде регресији, закони су неутврђени и непроверени: у радионици се топи метал: руда носи у себи нечег дивљег, наравно да атавизам није јаловина – она питомо отиче и загађује, да станемо и да се замислимо: коме продати јаловину? за своје законе природа има разлоге које не морамо тумачити али је довољно научити их: човекови разлози да постоји док има ослонац у планети Земљи и Сунцу, или му остаје да предвиђа милионе година које следе и запажа да је опстанак могућ ако се пронађе олакшање у подневној шетњи асфалтираном стазом до обале где можете да попијете пиће и сварите јетфтини пар кобасица.

* * *

Та шкрипа врата ипак смета, али библиотекарка по њиховом отварању и затварању контролише ко улази, и зато их не подмазује, зими ветар набацује снег а на пролеће се за тренутак осећа благи поветарац. Библиотекарка прича:

Позива ме телефоном, пошто разменимо уобичајена питања и одговоре, он каже:

А то што ми је учинио, то стварно нема смисла, та вишедневна гњаважа.

Па ко ти је учинио, питам.

Отац, одговара.

Па шта ти је учинио када си толико бесан.

Умро је.

О, Боже! А када је сахрана?

За један сат.

Идиоте један.

На сахрани ми прича да се заљубио; на гробљу, где свако од нас има сахрањеног претка, и мештани обилазе гробове најближих, он је узнесен, али капела није место да ми прича о љубави; одабраћемо друго место касније где би могли да причамо. А онда када га је стигла бол морала сам да идем до њега да га истерам из куће.